

**Kamil Fətəliyev  
Novruz Nuriyev  
Xudayar Məmmədov**

**TRAKTORLARA TEXNİKİ XİDMƏTİN  
FORMALARI VƏ DÖVRİLİYİ  
(tövsiyə)**



**“Aqromexanika”  
Elmi-Tədqiqat İnstitutu**  
**Az.2000, Gəncə şəhəri Ə. Əliyev pr. 93.**  
**Tel.: (022) 268-64-76 / 267-06-08**  
**E-mail: [aqromexanika@mail.ru](mailto:aqromexanika@mail.ru)**  
**[www.aeti.az](http://www.aeti.az)**



**Azərbaycan Respublikası  
Kənd Təsərrüfatı Nazirliyi  
Azərbaycan Dövlət Aqrar Universiteti  
“Aqromexanika” Elmi-Tədqiqat İnstitutu**

**Kamil Fətəliyev  
Novruz Nuriyev  
Xudayar Məmmədov**

**TRAKTORLARA TEXNİKİ XİDMƏTİN  
FORMALARI VƏ DÖVRİLİYİ  
(tövsiyə)**

**Gəncə-2019**

**“Aqromexanika” Elmi –Tədqiqat İnstitutunun  
Elmi Şurasında baxılaraq nəşr edilməsi məsləhət  
bilinmişdir (Protokol № 3, 15.03.2019-cu il)**

**Tərtib etdilər: t.f.d., prof. K.H. Fətəliyev  
t.f.d., dos. N.M. Nuriyev  
b.e.i. X.Ə. Məmmədov**

**Rəy verən: Respublikanın əməkdar mühəndisi,  
t.e.d., prof. B.M. Bağirov**

K.H. Fətəliyev, N.M. Nuriyev, X.Ə. Məmmədov **“Traktorlara  
texniki xidmətin formaları və dövriliyi” (tövsiyə)**

Gəncə şəhəri, Eltun Poliqrafiya MMC, 2019-cu il, səh.23

Tövsiyə aqrar sektorda kənd təsərrüfatı texnikalarına, o cümlədən traktorlara edilən texnik xidmətə həsr edilmişdir. Burada göstərilən texniki xidmətlər formaları, texniki qulluqların təkrarlığı və bu zaman görülən işlər, eləcə də nizamlama aparmaq üçün iş yerinin təşkili və təhlükəsizlik texnikası qaydaları haqqında lazımı məsləhətlər verilmişdir.

Tövsiyədən kənd təsərrüfatı mütəxəssisləri, mexanizatorlar, fermerlər, tələbələr (bakalavriat və magistrələr) doktorant və dissertantlar istifadə edə bilərlər.

Müəlliflər göstəriləcək irad və təkliflər üçün əvvəlcədən öz razılıqlarını bildirirlər.

**Kompyuter tərtibatı: V.Rüstəmov  
Kompyuter operatoru: N.Əsədova**

---

**Kağız format A5 (148x210)  
Kağız № 1, uçot çap vərəqi : 1,4 ç.v  
Sifariş № 74, tiraj-100**

---

**© Gəncə şəhəri, Eltun Poliqrafiya MMC**

## Mündəricat

1. Giriş.....	3
2. Traktorlara texniki xidmətin formaları və dövriliyi .....	7
3. Nizamlama aparmaq üçün iş yerinin təşkili.....	17
4.Traktorların nizamlanması zamanı təhlükəsizlik texnikası qaydaları.....	18

## Giriş

***“Kənd təsərrüfatı bizim iqtisadiyyatın çox önəmli bir sahəsidir. Eyni zamanda sosial sahədir. Əhalinin təxminən yarısı kənd şəraitində yaşayır və bu sahəyə biz daim diqqət yetirməliyik”***

***İlham Əliyev***

Ölkə başçısı cənab İlham Əliyevin sədrliyi ilə Nazirlər Kabinetinin 2016-cı ilin sosial-iqtisadi inkişafının yekunlarına və qarşıda duran vəzifələrə həsr olunmuş iclasdakı çıxışında ölkənin neft gəlirlərinin azalmasını qeyri-neft sektorunda, o cümlədən aqrar sahədə yeni ixrac imkanlarının yaradılması ilə kompensasiya etməyi əsas vəzifə kimi qarşıya qoymuşdur.

Bunun üçün aqrar sahədə əsas strateji sahə olan heyvandarlıq və taxılçılıqla yanaşı ölkəyə əsaslı dərəcədə gəlir gətirə bilən prioritet sahələrin pambıqçılığın, üzümçülüyün, tütünçülüyün, baramaçılığın, fındıqçılığın, meyvəçiliyin inkişafının əvvəlki şöhrətinin özünə qaytarılması, yüz faiz öz tələbatımızı ödəməklə yanaşı rəqabətə davamlı məhsul istehsalına nail olmaqla idxaldan asılılığı aradan qaldıraraq ixrac potensialımızı artırıb, ölkəyə valyuta gəlirlərinin gətirilməsi başlıca şərt kimi göstərilmişdir.

Bu məqsədlə ayrı-ayrı regionlarda müəyyən tədbirlər həyata keçirilir, ölkə üzrə fermerlərə güzəştli subsidiyalar artırılır, istifadəsiz torpaqlar dövrüyyəyə cəlb edilir, kollektiv

təsərrüfatlar yaradılır, lazımı texnikalar və mineral gübrələr alınıb gətirilərək məhsul istehsalçılarına güzəştli şərtlərlə verilir, eləcə də innovativ enerji və resursqoruyucu texnologiyaların və texniki vasitələrin tətbiqinə böyük üstünlük verilir.

Möhtərəm Prezidentimiz tərəfindən ölkəmizin digər sahələri ilə yanaşı kənd təsərrüfatında məhsul istehsalına və emalına dair 2016-2020-ci illər ərzində həyata keçiriləcək Strateji Yol Xəritəsi təsdiq edilmişdir.

Burada ərzaq təhlükəsizliyinin dayanıqlığının gücləndirilməsi, kənd təsərrüfatı məhsullarının istehsal potensialının dəyər zəncirlərinin həlqələri üzrə artırılması, kənd təsərrüfatı sahəsi üzrə istehsal vasitələri bazarının inkişafı, kənd təsərrüfatı sahəsində elmi təminatın və məsləhət-informasiya sisteminin inkişaf etdirilməsi, məhsul istehsalçılarını lazımı texnika, maşın, avadanlıqlarla təminatının və eləcə də bazara çıxışının yaxşılaşdırılması kimi bir çox məsələlər əsas hədəf olaraq qəbul edilmişdir.

Kənd təsərrüfatında torpağın müasir əkin texnologiyaları ilə əkilməsi, səpinə hazırlanması, səpinin aparılması, bitkinin müasir becərmə texnologiyası ilə becərilməsi, suvarılması, xəstəlik və ziyanvericilərə qarşı vaxtında, düzgün mübarizə, hazır məhsulun itkisiz yığılı, qablaşdırılması, daşınması kimi görülməli bütün işlər məhz kənd təsərrüfatı texnikalarının üzərinə düşür. Həmin texnikalar məhsul istehsalında görülməli işləri vaxtında və keyfiyyətlə görməklə yanaşı, əmək məhsuldalığının artırılmasında, əmək şərfinin və məhsulun maya dəyərinin azadılmasında başlıca rol oynayır.

İş rejimləri stendin təlimatında göstərilmiş həddləri keçməsin.

- yanacaq və yağla işləyən zaman neft məhsullarının uzunmüddətli təmasından orqanizmi qorumaq lazımdır. Forsunkadan püskürən yanacağa toxunmaq olmaz, belə ki, o təhlükəli iltihaba səbəb ola bilər. Belə bir zədə aldıqda zədələnmiş yeri 3 %-li bor turşusu məhlulu ilə yuyub, bintlə sarımaq lazımdır. Yağ və yanacaq ilə işlədikdən sonra əl-üzü sabunla isti su ilə yaxşı-yaxşı yumaq lazımdır. Yanacaq və yağ hopmuş geyimləri təkrar geyinmək olmaz. Üst geyimlərin qorunması üçün yağadayanıqlı önlük geyinmək lazımdır.

- neft məhsullarının təsirindən əlləri qorumaq üçün dəriyə zərərsiz, neft məhsullarında həll olmayan, ancaq su ilə asan yuyula bilən xüsusi məlhəm tövsiyə olunur. Məlhəmin tərkibi: sabun – 39,6 %, distillə olunmuş su – 39,6 %, gənəgərçək yağı – 19,6 %, talk – 1,2 %.

Hazırlanma qaydası: sabun çənə qoyulur, su tökülür, isidilir və əriyəndək qarışdırılır. Sonra gənəgərçək yağı əlavə olunur, emulsiya alınana qədər çalınır, üzərinə talk səpilir, qarışdırılır və kütlə soyudulur.

Kənd təsərrüfatında istifadə olunan digər növ mürəkkəb mobil və stasionar texnikalara da onların quruluşuna, iş rejiminə və iş şəraitinə uyğun olaraq lazımı texniki xidmətlərin göstərilməsi həmin texnikalara məsuliyyət daşıyan hər bir mexanizatorun və təsərrüfat rəhbərinin başlıca vəzifəsidir.

Belə halların baş verməməsi üçün müvafiq alətlərdən istifadə etmək lazımdır;

- neft məhsullarının yaxınlığında siqaret çəkmək və oddan istifadə etmək;

- keyfiyyətsiz nizamlanmış traktoru işə buraxmaq olmaz. İşə buraxmazdan əvvəl ona ətraflı baxış keçirmək və qoruyucu qurğuların quraşdırılmasını və düzgün bərkidilməsini yoxlamaq lazımdır. İşə salmadan sonra nizamlanmış mexanizmlərin, işə salma qurğusunun, mühərrikin və ilişmə muftasının səsinə qulaq asmaq lazımdır.

Emalatxanada aqreqatların, qidalanma, yağlama, hidravliki asma sistemlərini, elektrik avadanlıqlarını nizamlama zamanı aşağıdakı təhlükəsizlik texnikası qaydalarına əməl olunmalıdır:

- elektrik avadanlıqları ilə işləyən stendlərin gövdələrini etibarlı yerlə birləşdirmək (torpaqlama). Torpqlayıcı şin və naqilləri mütəmadi yoxlamaq;

- sınağı keçirilən aqreqatların etibarlı bərkidilməsinə fikir vermək;

- stendi işə salan zaman fırlanan hissələrin düzgünlüyünü yoxlamalı; stendi kiçik dövrlər sayında işə salaraq mexanizmin işi zamanı səsinə qulaq asmaq;

- stend tam dayanmadan sürətləri dəyişmək olmaz;

- friksion ötürmələrin (variatorların) stenddə sıradan çıxmasının qarşısını almaq, səlis işləməsi üçün stenddə işlək vəziyyətdə çevirmək lazımdır;

- aqreqatların sınağı zamanı nəzarət cihazlarının göstəricilərinə diqqət yetirmək lazımdır. Çalışmaq lazımdır ki,

Müstəqlliyimizin ilk illərində kənd təsərrüfatında texnika çatışmamazlığı kəskin şəkildə özünü biruzə verirdi. Olan texnikaların da əksəriyyəti öz istismar müddətlərini başa vurmuş və yararsız hala düşmüşdü. Yaranmış vəziyyəti nəzərə alaraq ölkə Prezidenti cənab İlham Əliyev aqrar sektora xüsusi diqqət göstərərək bu sahədə islahatların ikinci mərhələsinə keçilməsini, həmin sahənin respublikanın bütün regionları üzrə texnika ilə daha geniş şəkildə təmin olunması məqsədilə “Aqrar bölmədə lizinqin genişləndirilməsi sahəsində əlavə tədbirlər haqqında” 23 oktyabr 2004-cü il tarixli 468 sayılı sərəncam imzaladı və ilkin mərhələdə səhmlərinin nəzarət zərfi 100% dövlətə məxsus olan “Aqrolizinq”ASC yaratmaqla hər il kənd təsərrüfatı texnikasının alınması üçün dövlət büdcəsindən orta hesabla 25÷30 milyon manat vəsait ayrıldı. Bütövlükdə, “Aqrolizinq” ASC-yə dövlət 2005-2017-ci illərdə texnika, avadanlıq və mineral gübrələrin alınmasına 1,5 milyard manata qədər vəsait ayrılmışdır. Son üç ildə isə kənd təsərrüfatında digər sahələrin inkişafı ilə yanaşı möhtərəm Prezidentimizin bu sahəyə olan yüksək diqqəti və qayğısı nəticəsində vaxtilə texnika çatışmazlığını, xüsusilə taxıl yığımı zamanı kombaynların çatışmazlığını ciddi şəkildə hiss edən ölkəmizin aqrar parkı günbəgün yeni, məhsuldar, dözümlü texnikalarla 66% yenilənmiş, zənginləşmişdir.

Ölkədə pambıqçılığın, üzümçülüğün, baramaçılığın, fındıqçılığın, meyvəçiliyin və s. inkişafı ilə əlaqədar olaraq ölkə başçısı tərəfindən 2018-ci ildə dövlət ehtiyat fondundan texnika almaq məqsədilə “Aqrolizinq”ASC-yə 160 milyon ABŞ dolları vəsait ayrılması haqda sərəncam imzalamışdır. Ümumiyyətlə, bu vaxta qədər 44 mindən çox müxtəlif

təyinatlı kənd təsərrüfatı texnikaları alınmışdır.

Ölkəmizdə pambıqçılığın inkişafı ilə əlaqədar olaraq son 4 ildə ən yeni xarici modellərdən olan "John-Deere" firmasından 234 ədəd pambıqyığan kombayn alınmışdır. Bütövlükdə hazırda ölkəmizdə pambıqyığımla əlaqədar 400 ədəd kombayn qeydiyyatdadır.

Ölkə Prezidentinin 19 dekabr 2018-ci il tarixli Fərmanı ilə kənd təsərrüfatı texnikası və damazlıq heyvan satışı "Aqrolizing" ASC xətti ilə deyil, Kənd Təsərrüfatı Nazirliyinin tabeliyində olan Aqrar Kredit və İnkişaf Agentliyi tərəfindən istəniən təchizatçıdan güzəştli şərtlərlə ala bilər. Bunun üçün yeni qaydaya görə AKİA texnikanın dəyərinin 40%, damazlıq heyvanın isə 60 %-ni, həmçinin kredit faizini təchizatçıya fermerin əvəzindən ödəyir.

Alıcı isə texnikanın satış qiymətinin 20%-ni əvvəlcədən, qalanını isə faizsiz kreditlə 5 ilə ödəyir. Damazlıq heyvan aldıqda heyvanın satış qiymətinin 20 %-ni əvvəlcədən, qalanını isə 3 ilə ödəyir.

Güzəştli satılan texnikaların sayı da artırılmışdır. 11 təyinat üzrə 60-dan çox texnika güzəştli şərtlərlə təchizatçı şirkətlər tərəfindən satılır.

Kənd Təsərrüfatı Nazirliyinin 01 yanvar 2016-cı il tarixli məlumatında ölkənin aqrar sektorunda 35002 ədəd traktor, 4259 ədəd taxılıyığan kombayn və digər növ texnikaların qeydiyyatda olduğu göstərilmişdir ki, onların da bir qisminin,  $35 \div 40\%$ -i nasaz olduğu qeyd edilmişdir.

Ümumiyyətlə, kənd təsərrüfatı maşınlarının əksəriyyəti ilin 0,5 ÷ 4 ayını işləyir, qalan müddətdə növbəti mövsümə qədər boş dayanır. Traktorlar isə digər texnikalarla müqayisədə daha çox, şum əməliyyatından başlanmış

Bunlar ciddi zədə və itkilərə gətirib çıxara bilər.

**Nizamlama zamanı aşağıdakı ehtiyat tədbirlərinə riayət etmək lazımdır:**

- traktorları domkrata qaldıran zaman domkrat düz və bərk döşəmənin üzərinə qoyulur, ştokun başlığı isə xüsusi nəzərdə tutulmuş yerə istiqamətləndirilir;

- traktorların ağır hissələrini qaldırmaq üçün xüsusi qurğulardan istifadə olunur;

- nizamlamalar zamanı iş yerləri xüsusi cədvəllərlə, ötürmələri çevirmək üçün qolların vəziyyətini, idarə olunmasını, yağlama yerlərini, istehsal sanitariyası və yanğın təhlükəsizliyi qaydalarını göstərən plakatlarla təmin olunmalıdır;

- alət dəstlərini yararlı vəziyyətdə saxlamaq və alət qutularına yığmaq lazımdır. Əməliyyatları yerinə yetirən zaman isə alətlər nizamlayıcıya yaxın yerdə təmiz stellaja yığılmalıdır;

- iş yerləri ilkin tibbi yardım vasitələri, içməli su ilə dolu termos və ya su çəni və yanğınsöndürücü vasitələrlə təchiz olunmalıdır.

**Qadağan olunur:**

- traktor hərəkətdə olan zaman texniki xidmət, nizamlama, nasazlıqların aradan qaldırılması;

- nasaz alətlə işləmə;

-metal əşyalarla tıxacları, qaykaları, boltları zərbə ilə açmaq. Bunlar hissələri sıradan çıxarmaqla yanaşı, insanların ciddi zədə almasına da səbəb olur. Bundan əlavə əmələ gələn qığılımdan yaxınlıqdakı neft məhsulları alışı bilər.

onun karterinə düşməməlidir. Buna görə də nizamlamaya qədər traktor və onun mexanizmləri bu məqsəd üçün ayrılan xüsusi yerlərdə təmizlənməlidir, yuyulmalıdır. O ki, qaldı nizamlama aparılan xüsusi emalatxana bölmələrinə: məsələn, yanacaq aparatları, elektrik avadanlıqları yerləşən yerlərə, oraya yüksək təmizlik, işıqlanma, ventilyasiya tələbləri qoyulur. Aparaturların yoxlanma və təmirə verilməsi üçün onların qəbulu və təhvil texnologiyası mövcuddur.

Dövrü texniki qulluqlar aparılan iş yeri əsasən zavod istehsalı olan stolüstü dəzgah, stellaj, avadanlıq və alətlərlə, səyyar emalatxanalar isə standart avadanlıqlar dəsti ilə təchiz olunur.

### **TRAKTORLARIN NIZAMLANMASI ZAMANI TƏHLÜKƏSİZLİK TEXNİKASI QAYDALARI**

Nizamlamanın yerinə yetirilməsinə traktor üzərində işləmək hüquqi olan, texniki təhlükəsizlik qaydaları və yanğın əleyhinə təhlükəsizlik təlimi keçmiş şəxslər buraxılır.

Texniki qulluqları yerinə yetirən zaman, xüsusi ilə də nizamlama işlərini, işçilər söküb-yığıma, çilingər, dəzgah əməliyyatları ilə, həmçinin elektrik avadanlıqları, fırlanan hissələr, yanacaq-sürtgü materialları olan rezervuar və stasionar stendlərlə qarşılaşırlar. Buna görə də texniki təhlükəsizlik qaydalarına ciddi əməl olunmalıdır.

Hər hansı bir nizamlamanı yerinə yetirməzdən əvvəl bütün əməliyyatların ardıcılığını diqqətlə nəzərdən keçirmək lazımdır. Mexanizmin təsadüfi dönməsinin qarşısını almaq üçün əvvəlcədən onun kəskin yerdəyişməsinin mümkünlüyünə baxmaq lazımdır.

məhsulun yığılıb daşınmasına (təkərli traktorlar) qədər bütün əməliyyatlarda istifadə olunur. Odur ki, həmin traktor və texnikaların öz istismar müddətlərini (təyinatından, sadəliyi və mürəkkəbliyindən asılı olaraq 6 ÷ 10 il ) təyin olunmuş müddətə başa vurmaları üçün onlara vaxtli-vaxtında lazımi səviyyədə texniki xidmət göstərilməlidir.

Həmin xidmətlər vaxtında və lazımi səviyyədə olmadıqda ölkə üzrə çox baha qiymətlərə başa gəlmiş texnikaların çox yox, əgər 5%-i təyin olunmuş istismar müddətindən bir il tez yararsız hala düşüb, sıradan çıxarsa bu aqrar sahədə milyonlarla vəsaitin itirilməsi deməkdir.

Odur ki, texnikaları ilk növbədə yüksək peşəkarlığa, təcrübəyə malik olan mexanizatorlar idarə etməlidir. Sağıcı öz inəklərinin, mehtər öz atının daima qulluğunda durduğu kimi, hər bir mexanizator da öz "çörək ağacı"nın, texnikasının qulluğunda durmalıdır. Həmin texnikaların hər birini qorunmalı, onlara yüksək peşəkarlıqla, vaxtında texniki qulluq göstərməli, düzgün, təlimata uyğun olaraq istismar etməli və iş mövsümü bitdikdən sonra texnikaları lazımi qaydada növbəti mövsüm üçün saxlamalıdır. Kənd təsərrüfatı texnikalarının saxlanması qaydaları haqda tərəfimizdən xüsusi tövsiyə hazırlanmışdır.

### **TRAKTORLARA TEXNİKİ XİDMƏTİN FORMALARI VƏ DÖVRİLİYİ**

Traktorları istismarı dövründə daima texniki cəhətdən saz və işə hazır vəziyyətdə saxlamaq lazımdır. Buna isə traktorların istismar qaydalarına riayət etməklə, texniki xidmət sistemi adlanan, özündə elmi cəhətdən əsaslanmış kompleks tədbirləri həyata keçirməklə nail olmaq olar.



Texniki xidmət sistemi planlı xarakter daşıyır və maşın-traktor parkının kənd təsərrüfatında istismarı şərtlərini nəzərə almaqla qurulur. Sistem aşağıdakılardan ibarətdir:

- obkatka (uyğunlaşma);
- texniki qulluqlar;
- mövsümi texniki baxışlar;
- saxlanma.

Obkatka (uyğunlaşma) dedikdə zavoddan, yaxud təmirdən yeni çıxmış traktorun aşağı yüklənmədə müəyyən qədər işləməsi nəzərdə tutulur.

Texniki xidmət sisteminin əsası texniki qulluqdur.

Texniki qulluğun qaydaları hər bir marka traktor üçün texniki qulluğun ümumi qaydalarına uyğun olaraq işlənir və təsdiq olunur. Qaydalara texnoloji xəritələr əlavə olunur. Bu texnoloji xəritələrdə texniki qulluğun ayrı-ayrı əməliyyatlarının aparılmasının ardıcılığı göstərilir. Eyni zamanda iri həcmli işlərin texniki şərtləri haqqında məlumat verilir; hansı cihaz, avadanlıq və alətlərdən istifadə göstərilir; bunlardan da işçi əməliyyatları yerinə yetirən zaman istifadə edilir.

Qaydalar qovşaq və mexanizmlərin nizamlanmasını da özündə əks etdirməklə kompleks əməliyyatların vaxtli-vaxtında yerinə yetirilməsi, traktorların texniki saz vəziyyətdə olması və səmərəli işləməsinə zəmin yaradır.

Texniki qulluq bir-neçə növdən ibarətdir: növbəli, dövri (№1, №2, №3) və mövsümi – (traktorların qış və yay mövsümi istismarına hazırlanması). Texniki qulluq növləri bir-birindən əməliyyatların tərkibi və aparılma müddəti ilə fərqlənirlər. Qulluqları tam həcmdə qoyulmuş müddətdə yerinə yetirmək lazımdır. Növbəti texniki qulluq keçməyən traktorlar işə buraxıla bilməz.

Daha uzaq məsafələrdə işlər aparılırsa, o zaman səyyar təmir emalatxana məntəqələrindən istifadə olunur. Təmir emalatxanasına usta və sürücü-çilingər xidmət göstərir. Onlar 20-30 traktora dövrü qulluq göstərə bilirlər. Kiçik maşın parkı olan təsərrüfatlarda texniki qulluğu xüsusi briqadalar yerinə yetirir. Texniki qulluğun planlaşdırılmasına, yerinə yetirilməsinə və nəzarətinə təsərrüfatın baş mühəndisi rəhbərlik edir.

### **NİZAMLAMA APARMAQ ÜÇÜN İŞ YERİNİN TƏŞKİLİ**

Traktorlara xidmət zamanı ən mürəkkəb və məsuliyyətli əməliyyat – nizamlamadır. Buna görə də nizamlamanı emalatxana bölməsinin mexaniki, traktor briqadasının briqadiri və ya traktor briqadasının rəhbərliyi və onların nəzarəti ilə təcrübəli traktorçu aparır. Nizamlamadan sonra traktorun texniki vəziyyətini mexanik və ya mühəndis yoxlayır.

Nizamlama traktor və mexanizmlərdə nizamlama əməliyyatlarını yerinə yetirmə hazırlığından, xüsusi nizamlamalardan, nəzarət və son əməliyyatlardan ibarətdir.

Traktoru və nizamlanacaq mexanizmi aparılacaq əməliyyatlara hazırlamaq üçün onu çirkədən təmizləmək, nizamlanacaq mexanizmlərin girişinə maneə yaradan müəyyən qoruyucu mexanizmləri götürmək və ya açmaq, eləcə də nizamlama aparılan iş yerinin əlverişli olub-olmamasına xüsusi diqqət yetirmək lazımdır. İş yerinin sahəsi elə olmalıdır ki, alətlər, tertibatlar və traktorlardan sökülən hissələr ora yerləşsin. Artıq və lazım olmayan avadanlıqlar orada olmamalıdır. Çirk, toz, kənar əşyalar avadanlıqlara, hissələrə, nizamlayıcı mexanizmlərə və ya

mexanizmlərin iş prinsiplərini bilmək və eyni zamanda praktikada qazanılmış vərdişlərdən istifadə etmək lazımdır.

Nizamlanan mexanizmlər konstruksiyasına və iş şəraitinə görə müxtəlifdir.

Nizamlama mürəkkəblik dərəcəsinə, yerinə yetirilmə dəqiqliyinə görə də eyni deyildir. Ona görə də nizamlama işlərini aşağıdakı əsas əlamətlərinə görə qruplaşdırmaq olar.

Yerinə yetirilməsinə görə nizamlama işləri sadə və mürəkkəb olur.

Sadə nizamlama bilavasitə traktorda xüsusi avadanlıq və ya stasionar stend tələb etmədən yerinə yetirilir.

Mürəkkəb nizamlamalar xüsusi emalatxana bölmələrində stasionar stendlər, nəzarət cihazları və xüsusi tərtibatlardan istifadə etməklə yerinə yetirilir. Mürəkkəb nizamlamalar (məsələn, yanacaq nasosunun nizamlaması) yüksək dəqiqlik, nəzəri biliklər və praktiki bacarıqlar tələb edir. Buna görə də, belə nizamlamalar xüsusi iş növlərinə görə təcrübəli mexaniklər tərəfindən yerinə yetirilir.

Traktorların nasazlıqlarının vaxtında və dəqiq təyini əsas məsələlərdən biridir. Ona görə traktorların xarici görünüşünə görə nasazlıqlarının təyini vacib məsələlərdəndir.

Texniki qulluqlar təsərrüfatların təmir emalatxanalarında, stasionar texniki xidmət bölmələrində və s. aparılır.

Stasionar texniki xidmət yerləri maşın və traktorlar 4-5 km məsafədə işləyəndə onlara xidmət etmək üçün nəzərdə tutulur.

**Növbəli texniki qulluq** traktorlara hər növbədən (10 saatdan) sonra göstərilir. Bundan başqa növbə ərzində mexanizmlərin vəziyyətinə və işləməsinə nəzarət olunur. Növbə arası texniki qulluq özündə aşağıdakıları nəzərdə tutur:

- traktorun təmizlənməsi;
- birləşmələrin yoxlanılması, eyni zamanda yanacağın, suyun, yağın səviyyəsi yoxlanılır;
- bəzi qovşaqlar və aqreqlərin yağlanması, yanacaq və suyun əlavə olunması, mexanizmlərin işləməsinin yoxlanılması;
- aşkar olunmuş çatışmamazlıqların aradan qaldırılması;
- nizamlanmanın lazım olub-olmamasını təyin etmək üçün idarəetmə pedalının və qolun gedişini, sükən təkərinin hərəkətini yoxlamaq, eyni zamanda ventilyatorun qayışının tarımlığına nəzarət etmək lazımdır.

İş növbəsi ərzində mühərrikin səsinə qulaq asmaq, nəzarət cihazlarının göstəricilərinə, işlənmiş qazların rənginə diqqət etmək lazımdır. Bundan başqa vaxtaşırı təkərlərin vəziyyəti, mühərrikin isinməsi, transmissiya, hərəkət və hidravliki sistemlər yoxlanılmalıdır.

**Dövri texniki qulluqlar** kiçik nasazlıqları aradan qaldırmaq, nizamlama, profilaktika və istismar qaydalarına nəzarət etmək üçün aparılır. Bunun əsasında isə traktorların texniki vəziyyəti, gələcəkdə onların istismara yararlılığı təyin olunur və təmirə olan tələbatı aydınlaşdırılır.

Texniki qulluğun dövriliyi moto-saatla, sərf olunan yanacağın miqdarı, kiloqramla (hektar ürə işin həcminə görə) və ya fiziki hektarla təyin olunur. Bütün markalı traktorlar üçün

vahid dövrilik müəyyən olunmuşdur.

Şəkil 1-də qrafiki olaraq texniki qulluğun dövriliyi göstərilmişdir. Burada üfiqi ox üzrə bütün markalı traktorlar üçün texniki qulluqlar arasındakı işləmə moto-saatla, şaquli ox üzrə isə texniki qulluqların adı (№1, №2, №3) və təmir göstərilmişdir.

Qrafikdən görünür ki, hər 60 moto-saatdan bir traktora 1 №-li, hər 240 saatdan bir 2 №-li və hər 960 moto-saatdan bir 3 №-li texniki qulluq göstərilir. Traktor 1920 saat işlədikdən sonra təmirin aparılması planlaşdırılır.

Qrafikdən praktiki istifadə etmək üçün üfiqi ox üzərində texniki qulluğun dövriliyini sərf olunmuş yanacağın, kiloqramla asılılığını da əlavə etmək məqsəduyğundur. Şəkildə qrafik DT-75 traktoru üçün göstərilmişdir. Qrafikin sağ tərəfində göstərilən xidmətin müddəti, saatla və bir traktor üçün adam-saatla - əmək sərfi verilmişdir.

Traktorların istismarı zamanı faktiki texniki qulluqların aparılması haqqında qeydlər aparılmalıdır.

Faktiki iş şəraitindən asılı olaraq traktorların texniki xidmətinin dövrülüyünü  $\pm 10\%$  artırılıb-azaltmaq olar. Texniki qulluq qrafiklərinin planlaşdırılması və tərtibi rəsmi məlumatlar əsasında aparılır.

**1 №-li texniki qulluğa** hər növbə üçün texniki qulluğun əməliyyatları daxildir. Əlavə olaraq xarici birləşmələrin yoxlanılması və bərkidilməsi, yağlanması və lazım olduqda traktorun mexanizmlərinin nizamlanması aparılır. Bütün növ traktorlar üçün ventilyatorun qayışının tarımlığı yoxlanılır, lazım gələrsə nizamlanır.

- yağ radiatorunun işi dayandırılır;
- traktorun hidravliki sistemlərində, aqreqlatlarda və transmissiyanın yığıcı vahidlərində və yerləşli hissələrində yağ və yağlayıcılar qış növlərinə keçirilir;
- mühərrikin əsas valını döndərməklə işə salma mexanizminin fırlanması yoxlanılır;
- zərif təmizləyici yanacaq süzgəcinin süzgəcləri dəyişdirilir (əgər xidmət müddətinin yarısını keçibsə);
- yanacaq çəni, durulducu, yanacaq boruları və mühərrikin qidalandırma sisteminin süzgəcləri yuyulur;
- qidalandırma sistemi qış dizel yanacağı növləri ilə doldurulur və sistemdəki hava çıxarılır;
- bütün aqreqlatların elektrik avadanlıqları sistemlərinin vəziyyəti yoxlanılır;
- rele-nizamlayıcıdakı işçi gərginlik 13,5 V-dan 14,5 V-a dəyişdirilir;
- yeni və ya təmir olunmuş akkumulyator qış istismar dövrünə uyğun olaraq doldurulur;
- mühərrik üçün qızdırıcı çexollar, fərdi və qrup şəklində qızdırıcılar hazırlanır və traktora bərkidilir;
- kabinənin, mühərrikin və akkumulyator batareyalarının üzərinə örtük çəkilir, kabinənin isitmə sistemi və fərdi qızdırıcıların vəziyyəti yoxlanılır.

Texniki qulluq zamanı xüsusi qaydalara və hər bir traktor üçün istehsalçı müəssisə tərəfindən göstərilən təlimatlara riayət etmək lazımdır.

Texniki qulluq zamanı nizamlaşdırma işlərinin xüsusi çəkisi çox deyildir. Təkərli traktorlarda nizamlaşdırma yerlərinin sayı 80-100, tırtıllı traktorlarda isə 150-ə qədərdir. Bundan başqa nizamlaşdırmanın aparılması üçün qurğu və

**Yaz-yay** mövsümi keçid istismar dövründə əlavə olaraq aşağıdakı əməliyyatlar yerinə yetirilir:

- çexollar çıxarılır və anbara təhvil verilir;
- soyutma sistemindən antifriz boşaldılır, sistem yuyulur və lazım gələrsə ərp təmizlənir;
  - mühərrikin soyutma sistemindən qızdırıcı söndürülür;
  - rele-nizamlayıcıdakı işçi gərginlik (suyun təzyiq relesi) 14,5-dan 13,5 V-a dəyişdirilir;
- yay istismar dövrünə uyğun olaraq elektrolitin sıxlıq norması dəyişdirilir;
- qidalandırma sistemi yay dizel yanacağı növləri ilə doldurulur;
- yağ radiatoru sistemə qoşulur;
- hidravliki sistemlərdə, aqreqatlarda və transmissiyanın yığım vahidlərində və yerləşli hissələrində yağ və yağlayıcılar qış növlərindən yay növlərinə keçirilir;
- korroziyaya uğramış yerlər təmizlənir, kabinənin daxili və xarici zədələnmiş səthləri və ya traktorun ümumi üzü rənglənir;
- mühərrikin soyutma sistemi su ilə doldurulur.

**Payız-qış** mövsümi keçid istismar dövründə aşağıdakı əməliyyatlar yerinə yetirilir:

- mühərrikin soyutma sistemindən ərp təmizlənir və yuyulur;
- termostatin, distansion termometrin və jalüzün işləməsi yoxlanılır;
- qızdırıcı qazan soyutma sistemində daxil edilir;
- mühərrikin soyutma sistemi aşağı temperaturda donmayan antifriz məhlulu ilə doldurulur;

Təkərli traktorlarda təkərlərdəki havanın təzyiqinə nəzarət olunur.

**2 №-li texniki qulluğa** dövrü olaraq 1 №-li texniki qulluğun bütün əməliyyatları daxildir. Əlavə olaraq yağın dəyişdirilməsi, traktorun mexanizmlərinin yağlanması və nizamlanması aparılır. Beləliklə, aşağıdakılar yoxlanılır və lazım gələrsə nizamlanır:

- ventilyatorun qayışlarının tarımlaşdırılması;
- forsunkadan təzyiqlə yanacağın püskürməsi;
- klapanlı və dekompressiyalı mexanizmlərdə ara məsafələri;
- fitil şamları elektrodlarındakı ara məsafələri;
- maqnetonun kontaktlarının arasındakı məsafə;
- traktorun ilişmə muftası;
- burucu momenti ötürən ilişmə muftası;
- dönmə və tormoz muftalarının idarəetmə mexanizmi;
- tormoz;
- tırtılın tarımlığı və barmaqçıqların şplintlənməsi;
- sükan və idarəetmə mexanizmi;
- qabaq körpünün döndərici yumruqucuqlarının ox millərinin yastıqları.

Bundan başqa elektrolitin sıxlığı və akkumulyatorun iş qabiliyyətliliyinin səviyyəsi yoxlanılır. Lazım gələrsə akkumulyatorlar doldurulur və ya yeniləri ilə əvəz olunur.

**3 №-li texniki qulluq** 2 №-li texniki qulluqdan və təmizləmə, yuma, yağlama, traktor mexanizmlərinin nizamlanması əməliyyatlarından ibarətdir. Bunlardan əlavə aşağıdakı işlər yerinə yetirilir:

